

Suruç İlçesindeki (Şanlıurfa-Türkiye) Aktarlarda Satılan Şifalı Bitkiler

Serhan Yalçın¹, Hasan Akan^{*2}, Uğur Çakılcıoğlu³

¹ Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Şanlıurfa. orcid.org/0000-0002-6379-8748

² Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Şanlıurfa. orcid.org/0000-0002-3033-4349

³ Munzur Üniversitesi, Pertek Sakine Genç MYO, Tıbbi Hiz Tek Bölümü, Tunceli. orcid.org/0000-0002-3627-3604

*Corresponding author: hakan@harran.edu.tr

Received: 04 May 2021, **Accept:** 23 May 2021, **Published Online:** 01 June 2021

Öz

Bu araştırma, Suruç (Şanlıurfa) ilçesinde aktarlarda satılan tıbbi bitkilerin tespiti amacıyla yapılmıştır. Araştırma 2019-2020 yılları arasında yaklaşık iki yıl sürmüştür. 5 Aktarda 9 kaynak kişi ile yapılan görüşme sonucunda 46 familya ait 88 bitki taksonu tespit edilmiştir. Bu bitkilerin hangi hastalıklar için satıldığı kayıt altına alınmıştır. Yaptığımız çalışmada en fazla takson içeren büyük familyalar sırasıyla; Lamiaceae (14), Apiaceae (7), Fabaceae (5), Rosaceae (5), Malvaceae (5), Asteraceae (4), Zingiberaceae (4) ve Lauraceae (3)'dir. Satışı yapılan bitkilerin bilimsel ve yöresel isimleri, bitkilerin kullanım amaçları ve kullanım şekilleri kayıt altına alınmış ve çevre illerde yapılan benzer çalışmalarla karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aktar, Bitkilerle tedavi, Suruç, Tıbbi Bitkiler, Şanlıurfa

Medicinal plants sold at herbal markets in Suruç district (Şanlıurfa-Turkey)

Abstract

This research was carried out to determine the medicinal plants sold in herbal sellers in Suruç (Şanlıurfa) district. The research took about two years between 2019-2020. As a result of interviews with 9 informants people in 5 herbal sellers, 88 plant taxa belonging to 46 families were determined. It was recorded for which diseases the plants were sold. In our study, the big families containing the most taxa are respectively; Lamiaceae (14), Apiaceae (7), Fabaceae (5), Rosaceae (5), Malvaceae (5), Asteraceae (4), Zingiberaceae (4) and Lauraceae (3). The scientific and local names of the plants sold, the purpose and usage patterns of the plants were recorded and compared with similar studies carried out in the surrounding provinces.

Key words: Herbalists, Phytotherapy, Suruç, Medicinal Plants, Şanlıurfa

1. Giriş

Dünyada tıbbi amaçlı kullanılan 20.000 civarı bitki kullanılmaktadır (Öztürk ve Özçelik, 1991). Ülkemizin bitki çeşitliliği incelenildiğinde; tür sayısı açısından dünyada önemli ülkeler içerisinde yer almaktadır. Ülkemizde 167 bitki familyasına ait, 1320 cins ve bu cinslere ait 11707 takson bulunmaktadır. 11707 taksonun 3649'u endemiktir (Güner vd., 2012). Türkiye'deki zengin floristik yapısı nedeniyle bitki çalışmaları için zengin bir kaynak oluşturmasına rağmen tıbbi bitkilerimiz hakkında araştırmalar yeterli değildir. İnsan bitki ilişkisinin gelecek nesillere aktarılması için gerekli çalışmaların yapılması gereklidir (Ertuğ, 2014). Ülkemizde geleneksel bitki kullanımı ile ilgili çalışmalar artarak devam etmektedir (Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008; Bayramoğlu ve Toksoy, 2009; Polat, vd., 2012; 2017; Şahin Fidan ve Akan, 2019; Çakılcıoğlu, 2020; Ötnü ve Akan, 2020; Satıl ve Açar, 2020; Satıl ve Selvi, 2020).

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ([www.https://sozluk.gov.tr/](http://sozluk.gov.tr/)) Aktar; "Baharat veya güzel kokular satan kimse veya dükkân" anlamına gelmektedir. Halk hekimliğinde önemli yerleri olan aktarlar günümüzde sadece tıbbi bitkileri ve baharatları satan yerlere dönüşmüştür (Sargın vd., 2013). İnsanlar sağlıklı ilgili sorunları olduğunda aktardan karışım şeklinde ya da bir bitkiyi alıp kullanmakta fakat zarar görebileceklerini düşünmemektedirler (Tulukçu ve Sağdıç, 2011). Deneyimli olan aktarların sayıları azalmıştır (Koçtürk vd., 2009). Ancak, bilinmelidir ki bitkilerle tedavi baharatçılar ve aktarların eline bırakılmayacak çok önemli bir konudur (Bulut vd., 2017).

Bu araştırma, Suruç (Şanlıurfa) ilçesinde aktarlarda satılan olan bitkilerin yerel isimleri ve bilimsel isimlerini, kullanım amaçlarını ve kullanım şekillerinin tespiti amacıyla yapılmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Araştırma alanı

Suruç ilçesi Şanlıurfa iline bağlı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir ilçedir (Şekil 1). İlçenin batısında Birecik, güneydoğusunda Akçakale, doğusunda Merkez ilçe, kuzeyinde Birecik ve Bozova ve güneyinde de ise Suriye vardır. Suruç toprakları Şanlıurfa'nın güneybatı kesimindedir ve Suriye'ye doğru gidildikçe alçalan düzlüklerden oluşmuştur. Bu düzlüğe Suruç Ovası adı verilmiş ve yüksekliği 1000 m'ye varmaktadır. Suruç Ovası Cudi, Devres ve Güvercik Dağları ile çevrilmiştir. Suruç ilçesi, Şanlıurfa'ya 45 km. uzaklıkta olup yüzölçümü 706 km² dir (<http://www.suruc.gov.tr/tarih>).

Bu çalışma iki yıllık bir süre içerisinde (2019-2020) Şanlıurfa'nın Suruç ilçesindeki 5 aktarda 9 kaynak kişi ile yapılmıştır. Kaynak kişilerin yaş ve eğitim durumları tabloda verilmiştir (Tablo 1). Aktarlarda satılmakta olan bitkiler, bu bitkilerin kullanım amaçları, bitkilerin bilimsel ve yöredeki yerel isimleri kaynak kişilerden birebir konuşarak kayıt altına alınmıştır (Tablo 2).

Materyal olarak aktarlarda satılan bitki örnekleri satın alınmış ve örnek numarası verilmiştir. Teşhisi yapılamayan ambalajlı bitkisel ürünlerin üzerinde yazan etiketler dikkate alınmıştır. Bu bitkilerin teşhisinde Türkiye Florası (Davis, 1965-1985; Davis vd., 1988; Türkiye Florası cilt 11 (Güner vd., 2000), Resimli Türkiye Florası 1 (Güner ve Ekim, 2014) ve Resimli Türkiye Florası 2 (Güner vd., 2018) adlı eserlerden yararlanılmıştır.

Araştırmada elde edilen bitki örnekleri, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Herbaryumu (HARRAN)'unda tür teşhisleri yapılmış ve burada saklanmaktadır.

Şekil 1. Çalışma alanının haritası.

Tablo 1. Kaynak kişilerin (aktar) yaşı ve eğitim durumları.

Kaynak Kişi	Yaş	Öğrenim durumu
1	50	Lise
2	28	Lise
3	25	Önlisans
4	31	Ortaokul
5	26	Lise
6	56	Önlisans
7	60	İlkokul
8	25	Üniversite
9	55	İlkokul

Aktarlardaki çalışmalar sonucu elde edilen bitkilerin bilimsel isimleri The Plant List (2021)' e göre kontrol edilmiş ve aile adına göre alfabetik olarak tabloda sunulmuştur (Tablo 2).

3. Bulgular ve Tartışma

Çalışmamızda beş aktar ve çalışanı olan kayanık kişi ile yüzyüze görüşmeler yapılmıştır (Şekil 2). Aktarlarda tıbbi bitkiler, tıbbi çaylar, tıbbi yağlar, baharatlar, çeşitli macunlar satılmaktadır. Ayrıca aktarlarda kozmetik ürünler (el kremleri, şampuan, sabun, saç boyası, kına vb.), çeşitli bitki tohumları, çeşitli pekmezler (dut, nar, üzüm, keçiboynuzu vb.), bal, reçel, çerez, çeşitli vitaminler, gıda ürünleri ve haşere ilaçları gibi farklı ürünlerinde satıldığı görülmüştür (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışma yapılan bazı aktarlar ve satılan ürünler.

Tablo 2. Aktarlarda satılan bitkiler.

Familya	Bilimse ad ve örnek no	Adı	Kullanılan kısmı	Kullanım yeri	Kullanım şekli
Acoraceae	<i>Acorus calamus</i> L. SY 1079	Hazanbel, Eğir	Kök	İdrar yolları, başışiklık güçlendirici ve cilt hastalıkları	Dahilen (dekoksiyon)
Amaryllidaceae	<i>Allium sativum</i> L. SY 1025	Sarimsak (Kapsül formu)	Soğan	Hipertansiyon, kolesterol düşürücü ve bağırsak kurtları	Dahilen (yoğurtla)
Anacardiaceae	<i>Rhus coriaria</i> L. SY 1070	Sumak	Meyve	Zehirlenme	Dahilen (yoğurtla)
Annonaceae	<i>Cananga odorata</i> (Lam.) Hook.f. & Thomson SY 1003	Ylangylang yağı (Eğil)	Çiçek sapı (uçucu yağı)	Saçların uzaması ve beslenmesi	Haricen (cilt üzerine uygulanır)
Apiaceae	<i>Ammi visnaga</i> (L.) Lam. SY 1018	Diş otu, Drankoz	Çiçek, çiçek sapı	Diş ağrısı	Haricen (diş üzerine uygulanır)
Apiaceae	<i>Coriandrum sativum</i> L. SY 1029	Kişniş, Kizber, Kezber	Meyve	Sindirim düzenleyici	Dahilen (bal ile)
Apiaceae	<i>Cuminum cyminum</i> L. SY 1035	Kimyon, Kemun	Meyve	Kolesterol ve bronşit	Dahilen (infüzyon)
Apiaceae	<i>Eryngium campastre</i> L. SY 1045	Boğa dikenli	Toprak üstü	Böbrek taşı	Dahilen (infüzyon)
Apiaceae	<i>Ferula orientalis</i> L. SY 1051	Kingor	Kök	Afrodizyak	Dahilen (infüzyon)
Apiaceae	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill. SY 1017	Rezene	Meyve	Bebeklerde gaz giderici ve sakinleştirici	Dahilen (infüzyon)
Apiaceae	<i>Pimpinella anisum</i> L. SY 1071	Anason	Meyve	Gaz giderici ve süt artırıcı	Dahilen (infüzyon)
Aquifoliaceae	<i>Ilex paraguariensis</i> A.St. Hil. SY 1083	Mate	Yaprak	Enerji verici ve yağ yakıcı	Dahilen (infüzyon)

Araliaceae	<i>Panax ginseng</i> C.A. Mey. SY 1072	Ginseng -(Kapsül ve macun formu)	Kök	Afrodizyak, stres ve yorgunluk	Dahilen (infüzyon) -Dahilen
Arecaceae	<i>Cocos nucifera</i> L. SY 1011	Hindistan cevizi yağı	Meyve	Saç ve cilt bakımı	Haricen (cilt üzerine uygulanır)
Asteraceae	<i>Achillea oligocephala</i> DC. SY 1088	Civanperçemi	Toprak üstü	Hemoroid ve iltihap kurutucu	Haricen (infüzyonu cilt üzerine uygulanır)
Asteraceae	<i>Carthamus tinctorius</i> L. SY 1020	Aspir, Zafur	Çiçek	Adet söktürücü	Dahilen (dekoksiyon)
Asteraceae	<i>Helichrysum orientale</i> (L.) Vaill. SY 1041	Altın otu, Ölmez çiçek	Toprak üstü	İdrar sökücü ve prostat	Dahilen (infüzyon)
Asteraceae	<i>Matricaria chamomilla</i> L. SY 1009	Papatya, Mayıs papatyası	Toprak üstü	Nezle ve grip	Dahilen (infüzyon)
Betulaceae	<i>Corylus avellana</i> L. SY 1089	Fındık	Meyve	Kuvvet verici ve hafıza güçlendirici	Dahilen
Boraginaceae	<i>Alkanna tinctoria</i> (L.) Tausch SY 1016	Havacıva otu, Havaco	Kök	Gastrit ve ülser	Dahilen (infüzyon)
Brassicaceae	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik. SY 1049	Çobançantası, Kuş otu	Toprak üstü	Adet düzenleyici, tansiyon düşürücü ve damar açıcı	Dahilen (infüzyon)
Cannabaceae	<i>Celtis australis</i> L. SY 1124	Dağdağan	Meyve	Diyabet	Dahilen
Capparaceae	<i>Capparis sicula</i> Duhamel SY 1131	Keber	Meyve, Tomurcuk	Romatizma	Haricen (ağrıyan yere uygulanır)
Caprifoliaceae	<i>Valeriana officinalis</i> L. SY 1027	Kediotu	Kök	Yatıştırıcı, spazm giderici, uyku ve çarpıntı -Yara	Dahilen (infüzyon) -Haricen (yara üzerine uygulanır)
Cucurbitaceae	<i>Momordica charantia</i> L. SY 1060	Kudretnarı	Meyve	Sindirim sistemi, kalp damar rahatsızlıkları -Romatizma	Dahilen Haricen (ağrıyan yere uygulanır)
Cupressaceae	<i>Juniperus communis</i> L. SY 1094	Ardıç	Kozalak	Egzama ve sedef	Haricen (cilde uygulanır)
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i> L. SY 1061	Atkuyruğu, Kırkkilitotu	Toprak üstü	İdrar söktürücü ve öksürük	Dahilen (infüzyon)
Ericaceae	<i>Erica vulgaris</i> L. SY 1076	Taşakçilotu	Yaprak, Çiçek	Ödem ve böbrek taşı	Dahilen (infüzyon)
Ericaceae	<i>Vaccinium myrtillus</i> L. SY 1084	Yaban Mersini	Meyve	Diyabet, idrar yolları rahatsızlıkları	Dahilen
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia macroclada</i> Boiss. SY 1128	Heşuladevva	Çiçek	Prostat	Dahilen (dekoksiyonu çok az miktarda)
Fabaceae	<i>Senna alexandrina</i> Mill. SY 1013	Sinameki	Yaprak	Zayıflama ve ishal yapıcı	Dahilen (infüzyonu çok az miktarda)
Fabaceae	<i>Arachis hypogaea</i> L. SY 1059	Yer fıstığı	Tohum	Bağışıklık sistemini güçlendirici, direnç artırıcı	Dahilen
Fabaceae	<i>Ceratonia siliqua</i> L. SY 1001	Keçiboynuzu, Harnup	Meyve	Kansızlık ve ishal yapıcı	Dahilen (pekmez ve meyve olarak)

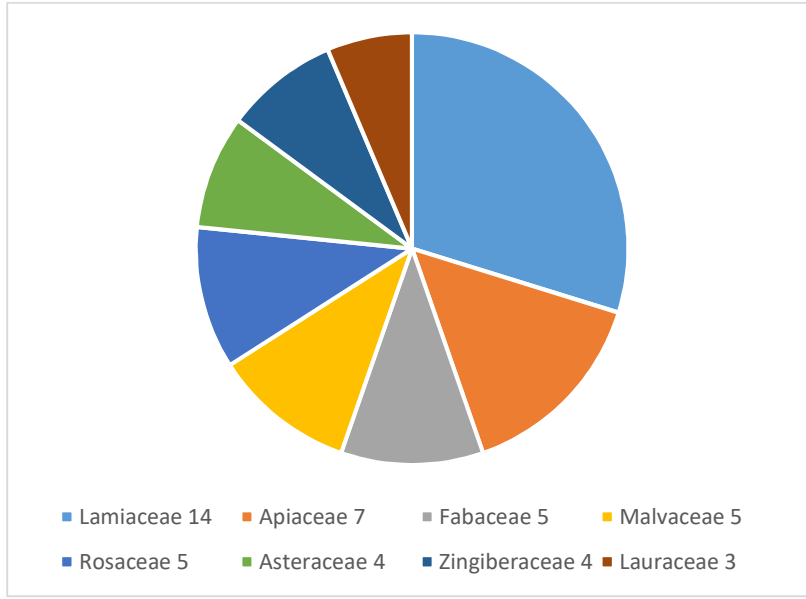
Fabaceae	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L. SY 1019	Meyan, Biyan	Kök	Ülser ve gastrit	Dahilen (infüzyon)
Fabaceae	<i>Trigonella foenum-graecum</i> L. SY 1048	Çemen	Tohum	Diyabet, nefes darlığı ve afrodizyak	Dahilen
Hypericaceae	<i>Hypericum perforatum</i> L. SY 1050	Sarı kantaron -Kantaron yağı	Toprak üstü	Depresyon ve diyabet -Yara ve yanık	Dahilen (infüzyon) -Haricen (cilde uygulanır)
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L. SY 1034	Ceviz yağı	Meyve kabuğu	Saç dökülmesi	Haricen (cilde uygulanır)
Lamiaceae	<i>Melissa officinalis</i> L. SY 1085	Melisa, Oğulotu -Melisa yağı	Çiçek, yaprak	Yatıştırıcı -Uçuk	Dekoksiyon -Haricen (cilde uygulanır)
Lamiaceae	<i>Lavandula angustifolia</i> Mill. SY 1065	Lavanta yağı	Toprak üstü	Sedef ve lekelere	Haricen (cilde uygulanır)
Lamiaceae	<i>Lavandula stoechas</i> L. SY 1073	Karabaş otu	Başak	Egzama ve yara	Haricen (cilde uygulanır)
Lamiaceae	<i>Mentha longifolia</i> (L.) L. subsp. <i>typhoides</i> (Briq.) Harley SY 1117	Nane, Pung	Toprak üstü	Ateş düşürücü, nezle, grip, mide rahatsızlıkları	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Mentha x piperita</i> L. SY 1028	Nane, Pung	Toprak üstü	Ateş düşürücü, nezle, grip, mide rahatsızlıkları	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Mentha pulegium</i> L. SY 1064	Kaya yarpuzu, Punge tahte, Tüylü nane	Toprak üstü	Mide rahatsızlıkları, nefes acıcı	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Rosmarinus officinalis</i> L. SY 1006	Kuşdili, Biberiye	Yaprak	Zayıflama, grip, bronşit	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Salvia fruticosa</i> Mill. SY 1026	Adaçayı	Yaprak	Nezle, grip	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Salvia hispanica</i> L. SY 1062	Chia	Tohum	Zayıflama	Dahilen (yoğurtla)
Lamiaceae	<i>Teucrium polium</i> L. SY 1063	Tealik, Meryemhort	Tüm bitki	Gaz	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Teucrium pruinatum</i> Bois. SY 1106	Mitemor, Korku otu	Tüm bitki	Korku	Dahilen (Suda bekletinen bitki)
Lamiaceae	<i>Thymbra spicata</i> L. SY 1033	Zahter, Yalancı kekik	Toprak üstü	Kolesterol, damar açıcı, antiseptik ve bronşit	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Thymus fallax</i> Fisch. & C.A. Mey. SY 1046	Kekik	Toprak üstü	Sindirim, balgam söktürücü ve öksürük	Dahilen (infüzyon)
Lamiaceae	<i>Vitex agnus-castus</i> L. SY 1036	Hayıt	Tohum	Kadınlarda süt artırıcı ve hormon düzenleyici	Dahilen (infüzyon)
Lauraceae	<i>Laurus nobilis</i> L. SY 1096	Defne -Defne yağı	Yaprak	Gaz giderici ve kabızlık -Romatizma	Dahilen (infüzyon) -Haricen (infüzyonu cilde uygulanır)
Lauraceae	<i>Cinnamomum verum</i> J.Presl SY 1074	Tarçın	Kabuk	Zayıflama	Dahilen
Lauraceae	<i>Persea americana</i> Mill. SY 1077	Avokado yağı	Meyve	Cilt bakımında	Haricen (cilde üzerine uygulanır)

Linaceae	<i>Linum usitatissimum</i> L. SY 1086	Keten	Tohum	Zayıflama	Dahilen
Lythraceae	<i>Punica granatum</i> L. SY1056	Nar yağı	Tohum	Cilt canlandırıcı	Haricen (yağı cilt üzerine uygulanır)
Malvaceae	<i>Althaea officinalis</i> L. SY 1069	Hatmi, Hiro	Çiçek, Yaprak	Nezle ve bronşit	Dahilen (infüzyon)
Malvaceae	<i>Abelmoschus esculentus</i> (L.) Moench SY 1055	Bamya	Tohum	İshal yapıcı ve göğüs yumuşatıcı	Dahilen
Malvaceae	<i>Hibiscus sabdariffa</i> L. SY 1068	Hibiskus, Narçiçeği	Yaprak	Diyabet, nezle ve grip	Dahilen (infüzyon)
Malvaceae	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop. SY1054	İhlamur	Yaprak, Çiçek	Öksürük, grip, nezle ve ateş düşürücü	Dahilen (infüzyon)
Malvaceae	<i>Theobroma cacao</i> L. SY 1057	Kakao yağı	Tohumu	Egzama, cilt nemlendirici, sedef ve dudak çatlakları	Haricen (cilde uygulanır)
Moraceae	<i>Morus nigra</i> L. SY 1082	Karadut	Meyve	Kan yapıcı	Dahilen (pekmezi)
Myrtaceae	<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. & L.M. Perry SY 1037	Karanfil	Çiçek, Meyve	Diş ağrısı, ağız kokusu, gaz giderici ve hipertansiyon	Haricen (çiğnenir)
Nitrariaceae	<i>Peganum harmala</i> L. SY1052	Üzerlik	Tohum	Kurt düşürücü, adet söktürücü, soğuk algınlığı	Dahilen
Oleaceae	<i>Olea europaea</i> L. SY 1053	Zeytin	Yaprak	Bağışıklık güçlendirici ve diyabet	Dahilen (infüzyon)
Onagraceae	<i>Epilobium angustifolium</i> L. SY 1066	Yakı otu	Yaprak	Prostat	Dahilen (dekoksiyon)
Papaveraceae	<i>Fumaria officinalis</i> L. SY 1075	Şahtere	Toprak üstü	İdrar arttırıcı, yatıştırıcı ve sedef	Dahilen (infüzyon)
Papaveraceae	<i>Papaver somniferum</i> L. SY 1081	Haşhaş	Yaprak -Tohum	Ağrı -Balgam sökücü, uyku verici	Haricen (infüzyonu cilde uygulanır) -Dahilen (infüzyon)
Pedaliaceae	<i>Sesamum indicum</i> L. SY 1044	Susam, Küncü	Tohum	Kilo aldırıcı, kuvvet verici	Dahilen
Pinaceae	<i>Pinus brutia</i> Ten. SY 1043	Çam terebentin	Yaprak	Saç dökülmesi	Haricen (cilde uygulanır)
Platanaceae	<i>Platanus orientalis</i> L. SY 1022	Çınar	Kabuk	Saç bakımı ve yanık	Dekoksiyon (cilt üzerine uygulanır)
Poaceae	<i>Zea mays</i> L. SY 1002	Mısır	Püskül	Kilo verdirici, idrar sökücü, kum düşürücü ve diyabet	Dahilen (infüzyon)
Ranunculaceae	<i>Nigella sativa</i> L. SY 1030	Çörekotu, Kara çörek	Tohum	Kansızlık, süt arttırıcı, bağışıklık güçlendirici	Dahilen (yoğurtla)
Rhamnaceae	<i>Frangula alnus</i> Mill. SY 1040	Acı çehre	Meyve	Diyabet, kolesterol, kilo verdirici ve ödem giderici	Dahilen)

Rosaceae	<i>Alchemilla vulgaris</i> L. SY 1042	Aslanpençesi	Toprak üstü	Adet düzenleyici ve kuvvet verici	Dahilen (infüzyon)
Rosaceae	<i>Prunus dulcis</i> (Mill.) D.A. Webb SY 1147	Tatlı badem yağı	Tohum	Saçları dökülmesi ve cilt yenileyici	Haricen (yağı cilde uygulanır)
Rosaceae	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq. SY 1047	Alıç, Guviç	Çiçek, Meyve, Yaprak	Diüretik ve hipertansiyon	Dahilen (infüzyon)
Rosaceae	<i>Rosa canina</i> L. SY 1008	Kuşburnu	Meyvesi	Diüretik ve kuvvet verici	Dahilen (dekoksiyon)
Rosaceae	<i>Rosa</i> spp. SY 1015	Gül	Petal	Sancı kesici	Dahilen (dekoksiyon)
Santalaceae	<i>Viscum album</i> L. SY 1092	Ökseotu, Çekem	Meyve	Romatizma	Haricen (cilde uygulanır)
Sapindaceae	<i>Aesculus hippocastanum</i> L. SY 1031	Atkestanesi merhemi	Meyve	Hemoroid	Haricen (cilde uygulanır)
Theaceae	<i>Camellia sinensis</i> (L.) Kuntze SY 1007	Yeşilçay	Yaprak	Zayıflatıcı, diyabet, kolesterol düşürücü, hipertansiyon ve damar tıkanıklığını	Dahilen (infüzyon)
Urticaceae	<i>Urtica dioica</i> L. SY 1021	Isırgan otu	Yaprak -Tohum	Ağrı kesici, ateş düşürücü, afrodizyak, hormon düzenleyici, diyabet ve hipertansiyon -Kanser	Dahilen (infüzyon) -Dahilen
Vitaceae	<i>Vitis vinifera</i> L. SY 1148	Üzüm, asma, arş, tiri	Çekirdek -Meyve	Kan temizleyici ve bulantı -Kan yapıcı	Dahilen -Dahilen (pekmezi)
Zingiberaceae	<i>Alpinia officinarum</i> Hance SY 1023	Havlıcan	Rizom	Nezle, gripte gazları giderici, diüretik ve romatizma	Dahilen (infüzyon)
Zingiberaceae	<i>Curcuma longa</i> L. SY 1087	Zerdeçal	Rizom	Gaz giderici, diüretik, soğuk algınlığı, astım, verem, karaciğer hastalıkları ve sarılık	Dahilen
Zingiberaceae	<i>Elettaria cardamomum</i> (L.) Maton SY 1093	Kakule	Tohum	Depresyon, böbrek, mide ve solunum yolu hastalıkları	Dahilen
Zingiberaceae	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe SY 1090	Zencefil	Rizom	Bronşit, öksürük ve iltihap kurutucu	Dahilen (infüzyon)

Araştırmada en fazla takson içeren büyük familyalar şekilde verilmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. En fazla takson sayısı içeren familyalar.

Araştırma yapılan aktarlarada tıbbi amaçlar için, *Crataegus monogyna* Jacq., *Cuminum cyminum* L., *Curcuma longa* L., *Glycyrrhiza glabra* L., *Mentha* spp., *Rhus coriaria* L., *Rosa canina* L., *Sesamum indicum* L., *Senna alexandrina* Mill., *Thymus fallax* Fisch. & C.A. Mey., *Tilia platyphyllos* Scop., ve *Urtica dioica* L. en çok satılan bitkiler arasındadır.

Aktarda karışım birçok çayın ambalajlı olarak satışının yapıldığı ve tek bir bitki içeren hazır poşet ve sallama çaylarda satılmaktadır. Ayrıca, bal, polen, arı sütü, alabalık yağı, çin yağı, ardıç katranı, menekşe esansı, kurutulmuş meyveler, harnup pekmezi, üzüm pekmezi, nar ekşisi, çerezler ve baharatlar da satılmaktadır.

Aktarlarda ambajlı olarak acı badem yağı, ardıç yağı, Aloe vera yağı, atkestanesi yağı, avakado yağı, biberiye yağı, çemen tohumu yağı, çam terebentin yağı, çörekotu yağı, defne yağı, elma yağı, hardal yağı, hint yağı, hindistan cevizi yağı, jojoba yağı, kantaron yağı, karabaş yağı, karanfil yağı, kekik yağı, lavanta yağı, limon yağı, menekşe yağı, nane yağı, okaliptüs yağı, pamuk yağı, pelesenk yağı, rezene yağı, sarımsak yağı, susam yağı, tarçın yağı, tatlı badem yağı, toros nane yağı, üzüm çekirdeği yağı, yasemin yağı gibi birçok bitki yağıda satılmaktadır.

Ülkemizdeki aktarlarda satışı yapılan bitkiler incelediğinde birçok bitkini aynı olduğunu görülmüştür (Başer vd., 1986; Malyer vd., 2004; Akan vd., 2005; Çömlekçioğlu ve Karaman, 2008; Tulukcu ve Sağdıç, 2011; Polat vd., 2012a; Demirez vd., 2014; Korkmaz ve Karakurt, 2014; Kökçü vd., 2015; Altay vd., 2015; Özhatay ve Deniz, 2017; Demirci Kayıran ve Kırıcı, 2019; Ötnü ve Akan, 2020). Bu yörelerde farklı olarak çevreden toplanan yabani bitkilerin satıldığı da görülmüştür. Suruç ve çevresinde doğadan toplanan *Achillea oligocephala* DC., *Ammi visnaga* (L.) Lam., *Capparis sicula* Duhamel, *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Crataegus monogyna* Jacq., *Celtis australis* L., *Eryngium campastre* L., *Ferula orientalis* L., *Glycyrrhiza glabra* L., *Helichrysum orientale* (L.) Vaill., *Hypericum perforatum* L., *Juniperus communis* L., *Mentha* spp., *Morus nigra* L., *Peganum harmala* L., *Rhus coriaria* L., *Rosa canina* L., *Teucrium polium* L. *Thymbra spicata* L., *Thymus fallax* Fisch. & C.A. Mey., *Urtica dioica* L., *Zea mays* L. bitkilerin satıldığı tespit edilmiştir. Bitkilerin zararsız olduğu düşünülerek bilinçsiz kullanımlar sonucu bunların yan

etkileri ve istenmeyen durumlar ortaya çıkmaktadır (Baytop, 1963; Saraçoğlu ve Ergün, 2006; Solmaz ve Pınar, 2009; Uzun vd., 2013).

4. Sonuçlar

Araştırmamızda Suruç (Şanlıurfa) ilçesinde aktarlarda yapılan görüşmeler sonucunda 46 aileye ait 88 taksonun tıbbi kullanımı ve farklı bitki karışımları ve gıda ürünlerinin satıldığı belirlenmiştir.

Aktarlarda satılan tıbbi bitkilerin kapalı cam kaplar içerisinde satılması ve etiket üzerinde etiketlenmesi gereklidir. Bu etikette bitkilerin Latince ismi, Türkçe ismi, bitkinin hangi kısmını içerdiği ve miat bilgilerinin yer alması gereklidir. Aktarlara bitkilerin kullanım alanları, kullanım yöntemleri, kullanılan kısımları ile ilaç etkileşimleri ve yan etkiler konusunda seminer ve eğitimler düzenlenmesi yanlış kullanımlardan kaynaklanan olumsuz sonuçlar önemli derecede azaltılabilecektir. Şatışı yapılan ve ülkemizde doğal olarak yetişen bitkilerin işin uzmanı olan sistematik botanikçiler tarafından teşhislerinin yapılması gereklidir. Sağlık Bakanlığının aktarlarla ilgili yasaların zaman zaman gözden geçirilmesi, aktarlarda yasal kontrollerin sık yapılması ve aktarların zaman zaman fitoterapi konusunda güncel eğitimlere dâhil edilmesi insan sağlığı açısından faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Teşekkür

Yüksek lisans tezinden üretilen bu makale için maddi desteklerinden dolayı Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Koordinasyon Birimi (HÜBAP)'ne (Proje No 19110) ve bilgilerini bizimle paylaşan yöre halkına teşekkür ederiz.

Çıkar Çatışmaları

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan ediyor.

Kaynaklar

- Akan, H., Aslan, M., & Balos, M. M. (2005). Şanlıurfa semt pazarlarında satılan doğal bitkilerin etnobotaniği. *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 12(2), 43-58.
- Altay, V., Karahan, F., Sarcan, Y. B., & İlçim, A. (2015). An ethnobotanical research on wild plants sold in Kırıkhan district (Hatay/Turkey) herbalists and local markets. *Biological Diversity and Conservation*, 8(2), 81-91.
- Baytop, T. (1963). *Türkiye'nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.
- Bayramoğlu, M. M., & Toksoy, D. (2009). Aktarlar ve tıbbi bitki ticareti üzerine bir araştırma (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). *Orman Mühendisliği Dergisi*, 4-5-6, 34-39.
- Başer, K. H. C., Honda, G., & Miki, W. (1986). *Türkiye'de Aktarlar Ve Bitkisel Droglar*. Ankara: İslam Kültürü Araştırmaları Serisi.
- Bulut, G., Korkmaz, A., & Tuzlacı, E. (2017). The ethnobotanical notes from Nizip (Gaziantep-Turkey). *İstanbul Journal of Pharmacy*, 47(2), 57-62.
- Çakılcıoğlu, U. (2020). An ethnobotanical field study; Traditional foods production and medicinal utilization of *Gundelia* L. species in Tunceli (Turkey). *Indian Journal of Traditional Knowledge*, 19(4), 714-718.

- Çömlekçiöğlü, N., & Karaman, Ş. (2008). Kahramanmaraş şehir merkezindeki aktar'larda bulunan tıbbi bitkiler. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 11(1), 23-32.
- Davis, P. H. (Ed.). (1965-1985). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* (Vol. 1-9). Edinburgh, U.K.: Edinburgh University Press.
- Davis, P. H., Mill, R. R., & Tan, K. (Eds.). (1988). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* (Vol. 10) (Supplement). Edinburgh, U.K.: Edinburgh University Press.
- Demirci Kayıran, S., & Kırıcı, S. (2019). Adana (Türkiye) aktarlarında tedavi amacıyla satılan bitkisel droglar. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 22(2), 183-192. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.485805>
- Demirez, M., Nilufer, O., & Ergun, F. (2014). Ankara aktarlarında nane adıyla satılan örnekler üzerinde çalışmalar. *Spatula DD*, 4(4), 223-231.
- Ertuğ, F. (2014). *Etnobotanik*. Güner, A. & Ekim, T. (Editörler) *Resimli Türkiye Florası* (Cilt 1). İstanbul: ANG Vakfı, Flora Araştırmaları Derneği ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 319-420.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., & Başer, K. H. C. (Eds.). (2000). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* (Vol. 11). Edinburgh U.K.: Edinburgh University Press.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., & Babaç, M. T. (2012). *Türkiye Bitkileri Listesi* (Damarlı Bitkiler). İstanbul: NGBB ve Flora Araştırmalar Derneği Yayınları.
- Güner, A., & Ekim, T. (2014). *Resimli Türkiye Florası* (Cilt 1). NGBB Yayınları Flora Dizisi 2. İstanbul: Flora Araştırmaları Derneği ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Güner, A., Kandemir, A., Menemen, Y., Yıldırım, H., Aslan, S., Ekşi, G., Güner, I., & Çimen, A. Ö. (2018). *Resimli Türkiye Florası* (Cilt 2). İstanbul: ANG Vakfı, NGBB yayınları.
- Sargın, S. A., Akçiçek, E., & Selvi, S. (2013). An ethnobotanical study of medicinal plants used by the local people of Alaşehir (Manisa) in Turkey. *Journal of Ethnopharmacology*, 150(3), 860-874.
- Koçtürk, O. M., Kalafatçılar, Ö. A., Özbilgin, N., & Atabay, H. (2009). Türkiye'de bitkisel ilaçlara bakış. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 46(3), 209- 214.
- Korkmaz, M., Karakurt, E. (2014). Kelkit (Gümüşhane) aktarlarında satılan tıbbi bitkilerin etnobotanik özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18(3), 60-80.
- Kökçü, B., Esen, O., & Uysal, E. (2015). Medicinal plants sold in Çanakkale/Turkey city center herbalists. *Biological Diversity and Conservation*, 8(3), 80-91.
- Malyer, H., Öz, Aydın, S., Tümen, G., & Er, S. (2004). Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda satılan bazı bitkiler ve tıbbi kullanım özellikleri. *Journal of Science and Technology of Dumlupınar University*, 7, 103-111.
- Özhatay, E., & Deniz, G. (2017). Herbal drugs sold for weight loss purposes in pharmacies and herbalists in the European side of Istanbul. *Lectio Scientific*, 1(1), 18-25.
- Öztürk, M., & Özçelik, H. (1991). *Doğu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri* (Useful Plants of East Anatolia), SİSKAV (Siirt, İlim, Spor, Kültür ve Araştırma Vakfı). Ankara: Semih Ofset.
- Ötnü, H., & Akan, H. (2020). Şanlıurfa'daki eczanelerde ve aktarlarda fitoterapi amaçlı satılan bitkiler. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 23(4), 947-965. <https://doi.org/10.18016/ksutarimdog.vi.688167>.

- Polat, R., Çakılcıoğlu, U., Ertuğ, F., & Satıl, F. (2012). An evaluation of ethnobotanical studies in Eastern Anatolia. *Biological Diversity and Conservation*, 5(2), 23-40.
- Polat, R., Selvi, S., Çakılcıoğlu, U., & Açar, M. (2012a). Investigations of ethnobotanical aspect of wild plants sold in Bingöl (Turkey) local markets. *Biological Diversity and Conservation*, 5(3), 155-161.
- Polat, R., Güner, B., Yüce Babacan, E., & Çakılcıoğlu, U. (2017). Survey of wild food plants for human consumption in Bingöl (Turkey). *Indian Journal of Traditional Knowledge*, 16, 378-384.
- Saraçoğlu, A., & Ergün, B. (2006). Türkiye'de satılan bazı bitkisel zayıflama çaylarının içerikleri ve bu çayların kullanımına bağlı ortaya çıkabilecek istenmeyen etkiler. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 26, 355-363.
- Sargın, S. A., Akçiçek, E., & Selvi, S., (2013). Türkiye'de Alaşehir (Manisa) yöre halkı tarafından kullanılan şifalı bitkilerin etnobotanik bir çalışması. *Etnofarmakoloji Dergisi*, 150(3), 860-874.
- Satıl, F., & Açar, M. (2020). Ethnobotanical use of *Stachys* L. (Lamiaceae) taxa in Turkey. *International Journal of Nature Life Sciences*, 4(2), 66-86.
- Satıl, F., & Selvi, S. (2020). Ethnobotanical features of *Ziziphora* L. (Lamiaceae) taxa in Turkey. *International Journal of Nature Life Sciences*, 4(1), 56-65.
- Solmaz, E., & Pınar, A. E. (2009). Tedavi amacıyla kullanılan bitkiler ve bitkisel ürünlerin yan etkileri. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 66(3), 133-141.
- Şahin-Fidan, E., Akan, H. (2019). Tek Tek Dağları Milli Parkı (Şanlıurfa-Türkiye) eteklerindeki bazı köylerde etnobotanik bir çalışma. *Bađbahçe Bil Dergisi*, 6(2), 64-94.
- Tulukcu, E., & Sağdıç, O. (2011). Konya'da aktarlarda satılan tıbbi bitkiler ve kullanılan kısımları. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 27(4), 304-308.
- Uzun, M., Aykaç, G., & Özçelikay, G. (2013). Bitkisel ürünlerin yanlış kullanımı ve zararları. *Lokman Hekim Journal, Supplement*, 17-17.